

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова приймальної комісії
Чортківського медичного
фахового коледжу
канд. мед. наук

Л.С.БІЛИК

“19” 2021 р.

ПРОГРАМА
вступного іспиту
з історії України
для вступників на основі
повної загальної середньої освіти

Освітньо-професійний ступінь - фаховий молодший бакалавр

Програма вступного іспиту з історії України для вступників на основі повної середньої освіти. – Чортків, 2021. – 12 с.

Укладачі програми:

Бала А.Б., викладач історії Чортківського медичного фахового коледжу

Сулима Н.В., викладач історії Чортківського медичного фахового коледжу

Пояснювальна записка

Програма вступного іспиту з історії України для вступників до Чортківського медичного фахового коледжу розроблена на основі програми зовнішнього незалежного оцінювання, затвердженої Міністерством освіти і науки України від 26.06.2018р. № 696.

Програма охоплює курс історії України з найдавніших часів до сьогодення, який відповідає хронологічно послідовній лінійній системі шкільної історичної освіти.

На вступному випробуванні з історії України вступники повинні:

- визначати хронологічні межі соціально-економічних і політичних подій, їхню послідовність та синхронність, вказувати історичні дати, періоди найважливіших подій і процесів, встановлювати хронологічну відповідність між явищами, процесами й подіями та періодами і епохами;

- локалізувати історико-географічні об'єкти та історичні факти, події, явища і процеси на карті;

- працювати з історичними документами різного змісту, встановлювати відповідність між змістом фрагмента документа та певною епохою, визначати основні ідеї, які він висвітлює, аналізувати зміст тексту;

- визначати істотні характерні риси, етапи, складові подій, явищ і процесів минулого, характеризувати діяльність видатних історичних постатей; давати визначення історичних понять і термінів, пояснювати доречність їхнього вживання;

- розпізнавати найвидатніші історико-культурні пам'ятки, визначати архітектурно-стильові та мистецько-стильові відмінності пам'яток різних періодів історії України, описувати й розкривати їхнє значення в українській історико-культурній спадщині;

- пояснювати й аналізувати історичні факти, групувати (класифікувати) їх за вказаною ознакою, визначати причини та наслідки подій і явищ, встановлювати відповідність між окремими фактами й типовими загальними явищами;

- формулювати версії та оцінки історичного руху і розвитку, визначати найважливіші зміни і значення подій, що відбувалися в житті України й людства.

Вступники складають іспит з історії України у письмовій формі (тестові завдання); екзаменаційні завдання містять 60 тестів.

Для конкурсного відбору осіб при прийомі на навчання для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня фахового молодшого бакалавра використовується 200-бальна шкала оцінювання.

Критерії оцінювання вступників на тестових випробуваннях з історії України на основі повної загальної середньої освіти

Загальна кількість завдань тесту – 60. Тривалість виконання 150 – хвилин. Тест з історії України у 2021 році складається із завдань чотирьох форм: завдань з вибором однієї правильної відповіді, завдань на встановлення відповідності («логічні пари»), завдань на встановлення правильної послідовності та завдань з вибором трьох правильних відповідей із семи запропонованих варіантів відповідей.

Завдання з вибором однієї правильної відповіді. Завдання складається з основи та чотирьох варіантів відповіді, з яких лише один правильний. Тест містить 46 завдань цієї форми (№1-23, 31-53), що будуть оцінені в 0 або 1 бал: 1 бал, якщо вказано правильну відповідь; 0 балів, якщо вказано неправильну відповідь, або вказано більше однієї відповіді, або відповіді на завдання не надано.

Завдання на встановлення відповідності («логічні пари»). Завдання складається з основи та двох стовпчиків інформації, позначених цифрами (ліворуч) і буквами (праворуч). Виконання завдання передбачає встановлення відповідності (утворення «логічних пар») між інформацією, позначеною цифрами та буквами. Тест містить 6 завдань цієї форми (№24-26, 54-56), що будуть оцінені в 0, 1, 2, 3 або 4 бали: 1 бал – за кожну правильно встановлену відповідність («логічну пару»); 0 балів за будь-яку «логічну пару», якщо зроблено більше однієї позначки в рядку; 0 балів за завдання, якщо не вказано жодної правильної відповідності («логічної пари»), або відповіді на завдання не надано.

Завдання на встановлення правильної послідовності. Завдання складається з основи та переліку подій (явищ, фактів, процесів тощо), позначених буквами, які потрібно розташувати в правильній послідовності, де перша подія має відповідати цифрі 1, друга – цифрі 2, третя – цифрі 3, четверта – цифрі 4. Тест містить 4 завдання такої форми (№27-28, 57-58), кожне з яких оцінюється в 0, 1, 2 або 3 бали: 3 бали, якщо правильно вказано послідовність усіх подій; 2 бали, якщо вказано першу й останню події; 1 бал, якщо вказано або першу, або останню подію; 0 балів за будь-яку правильно вказану подію, якщо зроблено більше однієї позначки в рядку; 0 балів за завдання, якщо неправильно вказано першу й останню події, або відповіді на завдання не надано.

Завдання з вибором трьох правильних відповідей із семи запропонованих варіантів відповідей. Завдання складається з основи та семи варіантів відповіді, позначених цифрами, серед яких лише три правильні. Тест містить 4 завдання цієї форми (№29-30, 59-60). Кожне завдання оцінюється в 0, 1, 2 або 3 бали: 1 бал – за кожен правильно вказаний варіант відповіді (цифру) із трьох можливих; 0 балів, якщо не вказано жодного правильного варіанта відповіді (цифри), або один варіант відповіді (цифра) вказано тричі, або відповіді на завдання не надано. Порядок написання цифр значення не має.

Максимальна кількість балів, яку може набрати вступник, правильно виконавши всі завдання - 94.

Критерії оцінювання

вступників на основі повної загальної середньої освіти
на тестових випробуваннях з історії України

№ завдання	Максимальний бал	Примітка
1 – 23 31-53	1	1 бал, якщо вказано правильну відповідь; 0 балів, якщо вказано неправильну відповідь, або вказано більше однієї відповіді, або відповіді не надано.

24-26 54-56	4	1 бал за кожен правильно встановлену відповідність (логічну пару); 0 балів, якщо не вказано жодної правильної логічної пари або відповіді на завдання не надано.
27-28 57-58	3	3 бали, якщо правильно вказано послідовність усіх подій; 2 бали, якщо вказано першу й останню події; 1 бал, якщо вказано або першу, або останню подію; 0 балів за будь-яку правильно вказану подію, якщо зроблено більше однієї позначки в рядку; 0 балів за завдання, якщо неправильно вказано першу й останню події, або відповіді на завдання не надано.
29-30 59-60	3	1 бал за кожен правильно вказаний варіант відповіді (цифру) із трьох можливих; 0 балів, якщо не вказано жодного правильного варіанта відповіді (цифри), або один варіант відповіді (цифра) вказано тричі, або відповіді на завдання не надано. Порядок написання цифр значення не має.

Критерії оцінювання

вступників на основі повної загальної середньої освіти
на співбесіді з історії України

Бали	Характеристика відповіді вступника
1 - 33	Вступник з допомогою екзаменатора може відтворити 2-3 події, дати, розпізнати історичні постаті.
34 - 67	Вступник з допомогою екзаменатора може усно відтворити кілька історичних термінів, явищ.
68 - 99	Вступник з допомогою екзаменатора може дати відповідь з кількох простих речень; слабо орієнтується в хронології подій.
100 - 107	Вступник з допомогою екзаменатора описує історичні події без пояснень причин, здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання.
108 - 126	Вступник самостійно формулює історичні поняття, наводить приклади, знає основні дати; орієнтується в хронології.
127 - 144	Вступник самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу, підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами, може поверхово аналізувати історичні події та явища і робити певні висновки.
145 - 157	Вступник самостійно правильно відтворює логіку історичних подій, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, аналізує явища, оцінює діяльність історичних постатей.
158 - 167	Вступник самостійно використовує навчальний матеріал в стандартних ситуаціях; логічно висвітлює події з точки зору історичного взаємозв'язку; синхронізує історичні події; формулює та чітко аргументує власну думку.
168 - 176	Вступник вільно оперує вивченим матеріалом, самостійно аналізує та систематизує історичні явища; висловлює стандартну аргументацію при оцінці історико-політичних явищ; чітко тлумачить поняття.

177 - 185	Вступник має глибокі та повні знання історичних подій, явищ, лідерів; може визначати тенденції та протиріччя історичних процесів; робить аргументовані висновки.
186 - 192	Вступник логічно, відтворює початковий матеріал, вирішує проблемно-історичні завдання; робить власні аргументовані судження.
193 - 200	Вступник має міцні і глибокі знання з історії України, представляє власні судження щодо історичних процесів та явищ; користується широким арсеналом засобів доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання.

Вступ до історії України.

Історія України як наука. Загальна періодизація. Джерела з історії України.

Стародавня історія України.

Поява та розселення людей на території України. Поширення землеробства й скотарства на землях України. Трипільська культура.

Кочовики за раннього залізного віку. Заснування античних міст-колоній у Північному Причорномор'ї та Криму. Велике переселення народів.

Перші писемні згадки про давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів). Велике розселення слов'ян.

Київська держава.

Розселення східнослов'янських племінних союзів (поляни, древляни, сіверяни, волиняни, уличі, тиверці, білі хорвати). Руська земля.

Утворення Київської держави (Русі-України). Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність князів/княгині: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава.

Князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Запровадження християнства як державної релігії. «Руська правда».

Правління Ярославичів (Ізяслав, Святослав, Всеволод). Князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава Великого в Києві. Боротьба з половецькою загрозою.

Роздробленість Київської держави. Розвиток суспільно-політичного та господарського життя Київської держави (Русі-України).

Поширення писемності. Розвиток культури й освіти Київської держави (Русі-України).

Галицько-волинська держава, монгольська навала.

Об'єднання Галицького та Волинського князівств. Князювання Данила Романовича.

Монгольська навала на південно-західні землі Русі.

Галицько-Волинська держава за нащадків Данила Романовича. Розвиток суспільно-політичного та господарського життя.

Культура Галицько-Волинської держави.

Литовсько-руська держава. Українські землі у складі Великого князівства

Литовського, та інших держав (у другій половині XIV – першій половині XVI ст.).

Боротьба Польщі та Литви за Галицько-Волинську спадщину. Вхідження українських земель до складу інших держав (Угорське королівство, Молдавське князівство, Османська імперія, Московське царство).

Кревська унія. «Велике князівство Руське». Остаточна ліквідація Київського та Волинського удільних князівств.

Утворення Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Османської імперії.

Виникнення українського козацтва. Соціально-економічне життя.

Розвиток культури та освіти.

Українські землі у складі Речі Посполитої (друга половина XVI ст.).

Люблінська унія та її вплив на українські землі. Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Виникнення Запорозької Січі. Повстання 1590-х років. (К. Косинського та С. Наливайка). Братський рух. Утворення греко-католицької церкви. Розвиток культури й освіти.

Українські землі в складі Речі Посполитої (перша половина XVII ст.).

Зміни в соціально-економічному житті. Відновлення церковної православної ієрархії 1620 р. Розвиток культури та освіти.

Морські походи козаків. Участь українського козацтва у війнах Речі Посполитої проти Московського царства і Османської імперії.

Козацькі повстання 1620-1630-х рр. «Ординація Війська Запорозького...».

Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького середини XVII ст.

Національно-визвольна війна українського народу. Зміни в суспільно-політичному житті.

Утворення української козацької держави - Війська Запорозького. Зовнішньополітична діяльність уряду Б. Хмельницького.

Українські землі наприкінці 50-х - у 80-ті рр. XVII ст.

Гетьманування І. Виговського, Ю. Хмельницького. Поділ Гетьманщини.

Гетьманування П. Тетері, І. Брюховецького, П. Дорошенка, Д. Многогрішного, І. Самойловича.

Занепад Правобережжя. Запорозька Січ у складі Гетьманщини.

Адміністративно-територіальний устрій Слобідської України.

Українські землі наприкінці XVII - у першій половині XVIII ст.

Гетьманування І. Мазепи. Північна війна і Україна.

Повстання під проводом С. Палія (1702-1704 рр.). Гетьманування І. Скоропадського, Д. Апостола. Обмеження автономії Гетьманщини.

«Правління Гетьманського уряду» (1734-1750 рр.).

Розвиток культури та освіти. Києво-Могилянська академія.

Українські землі в другій половині XVIII ст.

Гетьманування К.Розумовського. Діяльність Другої Малоросійської колегії. Скасування козацького устрою на Слобожанщині.

Ліквідація Запорозької Січі. Ліквідація автономного устрою Гетьманщини.

Гайдамацький та опришківський рухи.

Зміни в політичному становищі Правобережної України та західноукраїнських земель після поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.).

Реформи Марії Терезії та Йосифа II та українські землі.

Розвиток культури, науки, освіти.

Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII - у першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ українських земель у складі Російської імперії.

Початок українського національного відродження. Кирило-Мефодіївського братство. Поширення в Україні російського та польського суспільних рухів.

Початок промислового перевороту.

Західноукраїнські землі в складі Австрійської імперії наприкінці XVIII - у першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ західноукраїнських земель. Початок національного відродження. Діяльність «Руської трійці». Альманах «Русалка Дністровая».

Західноукраїнські землі в європейській революції 1848-1849 рр. Діяльність Головної руської ради (1848-1851 рр.). Перший досвід парламентської діяльності.

Культура України кінця XVIII - першої половини XIX ст.

Розвиток освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури. «Історія русів». Галицько-руська матиця. Собор руських вчених.

Наддніпрянська Україна в другій половині XIX ст.

Події Кримської війни 1853-1856 рр. на українських землях.

Реформи 1860-1870-х роках і процеси модернізації в Україні. Українські підприємці.

Політика російського царизму щодо України.

Розвиток громадського руху. Журнал «Основа». Діяльність «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства» (1873-1876 рр.). Братство тарасівців.

Західноукраїнські землі у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії в другій половині XIX ст.

Політика австрійського уряду щодо західноукраїнських земель.

Розвиток кооперативного руху. Трудова еміграція. Політизація національного руху та утворення перших політичних партій. Діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта».

Культура України в другій половині XIX - на початку XX ст.

Піднесення української культури. Розвиток освіти, науки, літератури, музичного, образотворчого, театрального мистецтва. Українські підприємці-благодійники.

Надніпрянська Україна в 1900-1914 рр.

Утворення монополістичних об'єднань в Україні.

Консолідація української нації. Створення політичних партій Надніпрянщини. Самостійницька й автономістська течії в національному русі.

Події революції 1905-1907 рр. в Україні. Діяльність українських парламентських громад в I та II Державних Думах. Діяльність «Просвіти». Посилення національного гніту в 1907-1914 рр.

Земельна реформа П.Столипіна та її вплив на Україну.

Західноукраїнські землі у складі Австро-угорської імперії у 1900-1914 рр.

Становище промисловості та сільського господарства.

Радикалізація українського політичного руху. Вплив греко-католицької церкви на піднесення національної свідомості населення західноукраїнських земель.

Надніпрянська Україна в 1900-1914 гг.

Позиції українських політичних сил Надніпрянської України та західноукраїнських земель щодо війни.

Перебіг воєнних дій на українських землях. Діяльність австрійської та російської адміністрацій у Галичині та Буковині. Українські січові стрільці (УСС).

Українська революція.

Революційні події в Україні в 1917 - на початку 1918 р. Українізація армії.

Еволюція поглядів політичних сил України в питанні самовизначення українців.

Універсали Української Центральної Ради (УЦР). Відносини УЦР з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією. Проголошення Української Народної Республіки (УНР). Проголошення радянської влади. Перша війна радянської Росії з УНР. Проголошення незалежності УНР.

Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918-1921 рр.)

Брестський мирний договір між УНР та державами Четверного союзу. Конституція УНР.

Гетьманський переворот. Українська Держава.

Утворення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Українсько-польська війна 1918-1919 рр. Акт Злуки УНР та ЗУНР.

Прихід до влади Директорії. Друга радянсько-українська війна. Окупація військами Антанти півдня України. Повстання М. Григор'єва. Денікінський режим в Україні.

Більшовицький режим в Україні. Ухвалення Конституції УСРР 1919 р.

Перший «Зимовий похід» Армії УНР. Варшавська угода між УНР та Польщею. Польсько-радянська війна на території України. Другий «Зимовий похід» Армії УНР. Холодноярська республіка (1919-1922 рр.).

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921-1928 рр.)

Голод у південних губерніях УСРР. Антицерковна кампанія.

Неп в УСРР. Вхідження УСРР до складу СРСР.

Політика «коренізації» в УСРР («українізація»). Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Українське національне відродження 1920-х рр.

Утвердження тоталітарного режиму в 1929-1939 рр.

Форсована індустріалізація, насильницька колективізація, ідеологізація суспільного і культурного життя України.

Культ особи. Масові репресії. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні - геноцид українського народу. Згорання українізації. Антицерковна кампанія.

Західна Україна в 1921-1939 рр.

Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини.

Суспільно-політичні рухи, радикалізація політичного життя в 1930-х рр.

Карпатська Україна.

Україна під час Другої світової війни (1939-1945 рр.)

Початок Другої світової війни. Приєднання Західної України, Південної та Північної Бессарабії та Північної Буковини до УРСР.

Напад нацистської Німеччини та її союзників на СРСР. Оборона Києва, Одеси, Севастополя. Поразки Червоної армії.

Нацистський окупаційний режим. Голокост. Радянський партизанський рух. Діяльність ОУН. Утворення УПА. Польсько-український конфлікт. Створення Української головної визвольної ради (УГВР).

Вигнання нацистських окупантів з території України. Депортація кримських татар та інших народів Криму (травень 1944 р.).

Внесок українців у визволення народів Європи від нацизму. Завершення Другої світової війни.

Україна в перші повоєнні роки (1945 - на початку 1950-х рр.)

Участь УРСР зовнішній політиці Радянського Союзу.

Адміністративно-територіальні зміни. Відбудова. Голод в Україні 1946-1947 рр.

Радянська західних областей України. Боротьба ОУН і УПА.

Придушення визвольного руху. Розгортання ідеологічних кампаній (боротьба з «українським буржуазним націоналізмом», «низькопоклонством перед Заходом», «безродними космополітами» тощо).

Культура і наука.

Україна в умовах десталінізації (1953-1964 рр.)

Лібералізація суспільно-політичного життя УРСР в середині 1950-1960-х рр.: припинення масових репресій, часткова реабілітація. Зміни адміністративно-територіального устрою УРСР.

Спроби реформування управління промисловістю та сільського господарства, соціальної сфери. Виникнення руху «шістдесятників», дисидентського руху наприкінці 1950 - на поч. 1960-х рр.

Культура і наука.

Україна в період загострення кризи радянської системи (1965-1985 рр.)

Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні (середина 1960 - початок 1980-х рр.). Спроби економічних реформ у другій половині 1960-х рр.

Здобутки і проблеми соціальної сфери. Культура і наука. Русифікація. Опозиційний рух.

Розпад Радянського Союзу та відродження незалежності України (1985-1991 рр.)

Початок «перебудови». Загострення соціально-економічної кризи. Рівень життя населення.

Чорнобильська катастрофа. Зростання соціальної та національної активності українського суспільства наприкінці 1980-х рр. Загальноукраїнський страйк шахтарів.

Політичні реформи. Формування багатопартійності, створення Народного руху України за перебудову, перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР.

Створення Автономної Республіки Крим (12 лютого 1991 р.).

Декларація про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності України.

Проведення Всеукраїнського референдуму та виборів Президента України.

Україна в умовах незалежності

Початок державотворчих процесів. Заснування Збройних Сил України.

Дострокові вибори до Верховної Ради та вибори Президента України. Затвердження державної символіки (1992р.), формування інституту громадянства.

Ухвалення Конституції 1996 р. та змін до неї.

Приватизація. Лібералізація цін. Грошова реформа (1996 р.). Майнова диференціація суспільства.

Інтегрування України в європейське і світове співтовариство. «Газові» та «торгівельні війни» з Росією. Збройна агресія Росії проти України.

Культура, наука, спорт та релігійне життя в незалежній Україні.

Перелік рекомендованої навчальної літератури:

1. «Історія України» підручник для 7 класу ЗНЗ. Власов В.С. ТОВ «В-цтво «Генеза», 2015.
2. «Історія України» підручник для 7 класу ЗНЗ. Смолій В.А., Степанков В.С. ТОВ «Видавництво «Генеза», 2015.
3. «Історія України» підручник для 7 класу ЗНЗ. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Ранок. 2015.
4. «Історія України» підручник для 7 класу ЗНЗ. Гупан Н.М., Смагін І.І., Пометун О.І. ТОВ «Видавничий дім «Освіта», 2015.
5. «Історія України» підручник для 8 класу ЗНЗ. Швидько Г.К., Чернобай П.О. ТОВ «Видавництво «Генеза», 2016.
6. «Історія України» підручник для 8 класу ЗНЗ. Струкевич О.К. ТОВ «Видавництво «Грамота», 2016.
7. «Історія України» підручник для 8 класу ЗНЗ. Власов В.С. ТОВ «В-цтво «Генеза», 2016.
8. «Історія України» підручник для 8 класу ЗНЗ. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Навчальна книга – Богдан, 2016.
9. «Історія України» підручник для 8 класу ЗНЗ. Гупан Н.М., Смагін І.І., Пометун О.І. ТОВ «Фоліо», 2016.

10. «Історія України» підручник для 8 класу ЗНЗ. Бурнейко І.О., Наумчук О.В., Крижановська М.С., Штанько О.Ф. ТОВ «Видавництво «Астон», 2016.
11. «Історія України» підручник для 9 класу ЗНЗ. Власов В.С. Літера-ЛТД, 2017.
12. «Історія України» підручник для 9 класу ЗНЗ. Гісем О.В., Мартинюк О.О. ТОВ «Видавництво «Ранок», 2017.
13. «Історія України» підручник для 9 класу ЗНЗ. Пометун О.І., Гупан Н.М., Смагін І.І. ТОВ «Фоліо», 2014.
14. «Історія України» підручник для 9 класу ЗНЗ. Турченко Ф.Г., Мороко В.М. ТОВ «Видавництво «Генеза», 2017.
15. «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Власов В.С., Кульчицький С.В. Електронний підручник, 2018.
16. «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Електронний підручник, 2018.
17. «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Пометун О.І., Гупан Н.М. Електронний підручник, 2018.
18. «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Сорочинська Н.М., Гісем О.В. Електронний підручник, 2018.
19. «Історія України (рівень стандарту)» підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Струкевич О.К. Електронний підручник, 2018.
20. Історія України підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти., Турченко Ф.Г. та ін., 2011.
21. Історія України підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, Кульчицький С.В., Лебедева Ю.Г. – Генеза, 2011.
22. Історія України підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, Пометун О.І., Гупан Н.М. – «Сиція», 2012.